

ODNOSI PROIZVODNIH I PROMETNIH
ORGANIZACIJA UDRUŽENOG RADA U
STJECANJU I RASPOREDJIVANJU ZA-
JEDNIČKOG PRIHODA

Kad radnici osnovne organizacije udruženog rada proizvodnje i prometa odluče udružiti rad i sredstva radi zajedničkog poslovanja, tada oni sklapaju samoupravni sporazum o udruživanju i druge samoupravne sporazume u kojima se reguliraju svi međusobni ekonomsko-financijski odnosi, a među njima i odnosi u stjecanju i rasporedjivanju zajedničkog prihoda kao temelja za ostvarivanje dohotka.

Ostvareni zajednički prihod raspoređuje se na sudionike u nje govu stvaranju prema dogovorenim osnovama i mjerilima. Kao osnove i mjerila najčešće se koriste cijene, i to tržišne ili interne cijene. Pri formiranju tih cijena mora se polaziti od standarda utrošaka materijala i rada u proizvodnji i prodaji zajedničkih proizvoda ili usluga, pa je veoma značajano kako se ti standardi utvrđuju.

U ovom radu posebno se govori o reguliranju međusobnih odnosa udruženih proizvodnih i prometnih organizacija u sferi stjecanja i rasporedjivanja ostvarenog zajedničkog prihoda, o osnovama i mjerilima za njegovo rasporedjivanje, te izvorima podataka i informacija koji su potrebni za utvrđivanje osnova i mjerila i za neposredno rasporedjivanje ostvarenog zajedničkog prihoda.

UVOD

Iz zajedničkog poslovanja proizvodnih i prometnih organizacija udruženog rada temeljenog na samoupravnom udruživanju rada i sredstava radnici stječu dohodak udjelom u zajedničkom prihodu. Zajednički se prihod ostvaruje na tržištu prodajom proizvoda ili usluga koji su predmet zajedničkog poslovanja.

Ostvareni zajednički prihod raspoređuje se na sudionike u zajedničkom poslovanju prema osnovama i mjerilima koja se utvr-

djuju samoupravnim sporazumom o udruživanju rada i sredstava radi zajedničkog poslovanja. Utvrditi osnove i mjerila za rasporedjivanje zajedničkog prihoda veoma je kompleksan posao; za njihovo izvršenje potrebni su, uz stručnost, i raznovrsni podaci i informacije, a njihova kasnija primjena u konkretnoj praksi opredjeljuje veličinu ostvarenog dohotka osnovnih organizacija sudionika u zajedničkom poslu i njihov ekonomski položaj u sistemu privredjivanja. Ovo je između ostalog činilo poticaj razmatranju i iznošenju nekih dosadašnjih spoznaja o osnovama i mjerilima za rasporedjivanje zajedničkog prihoda u ovom radu.

1. UREDJIVANJE MEDJUSOBNIH ODNOSA PROIZVODNIH I PROMETNIH OOOR-a PUTEV SAMOUPRAVNOG SPORAZUMIJEVANJA

Osnovne organizacije udruženog rada, koje udružuju rad i sredstva u cilju zajedničkog poslovanja i koje posluju na principu zajedničkog prihoda, uređuju medjusobne odnose samoupravnim sporazumima. S obzirom na njihovu obuhvatnost i zakonsku obavezu sastavljanja zadržat ćemo se samo na razmatranju sadržaja temeljnih akata kojima se reguliraju odnosi u sferi zajedničkog poslovanja proizvodnih i prometnih organizacija, a to su: samoupravni sporazum o udruživanju rada i sredstava radi zajedničkog poslovanja i samoupravni sporazum o osnovama zajedničkog plana.

1.0. Odnosi koji se uređuju samoupravnim sporazumom o udruživanju rada i sredstava radi zajedničkog poslovanja

Samoupravnim sporazumom o udruživanju rada i sredstava radi zajedničkog poslovanja osnovne prometne organizacije s osnovnom proizvodnom organizacijom uređuju se odnosi koji nastaju na osnovi udruživanja rada i sredstava radi zajedničkog poslovanja, odnosno zajedničke proizvodnje i prodaje odredjenih roba ili usluga. Ovo je osnovni samoupravni sporazum kojim se uređuju navedeni odnosi, a čiji je sadržaj okvirno utvrdjen odredbom člana 72. Zakona o udruženom radu i detaljno odredbama Zakona o obaveznom udruživanju rada i sredstava organizacija udruženog rada koje se bave prometom robe i usluga s proizvodnim organizacijama udruženog rada.

Prema odredbi člana 18. Zakona o obaveznom udruživanju samoupravnim sporazumom o udruživanju rada i sredstava radi zajedničkog poslovanja uređuju se naročito:

1. ciljevi udruživanja rada i sredstava,
2. predmet zajedničkog poslovanja (proizvodnja i prodaja određenih proizvoda ili skupina proizvoda na domaćem tržištu i određenim stranim tržištima, odnosno obavljanje i korištenje određenih usluga u prometu robe),
3. opseg rada i sredstava koji se udružuju radi zajedničkog poslovanja, vrste sredstava koja se udružuju, namjene udruženih sredstava i način odlučivanja o njihovu korištenju,
4. međusobna prava i obaveze u pogledu vrste, količine i kvalitete proizvoda i rokova isporuke proizvoda odnosno usluga iz zajedničkog poslovanja, njihova čuvanja i poduzimanja odgovarajućih mjera radi proizvodnje odnosno plasmana tih proizvoda odnosno usluga,
5. način utvrđivanja zajedničke politike proizvodnje odnosno obavljanja druge privredne djelatnosti i zajedničke politike prodaje robe na veliko i obavljanja privrednih usluga odnosno izvoza i uvoza ili obavljanja drugih vanjskotrgovinskih poslova,
6. način utvrđivanja politike cijena i cijena proizvoda i usluga koji su predmet zajedničkog poslovanja,
7. slučajevi rizika iz zajedničkog poslovanja, uvjeti, način, osnove i mjerila za snošenje rizika te izvori i način osiguravanja sredstava za snošenje tog rizika,
8. način ostvarivanja uzajamne odgovornosti za unapređjivanje proizvodnje odnosno obavljanje druge privredne djelatnosti i za unapređjivanje prodaje robe na veliko i obavljanje privrednih usluga odnosno izvoza i uvoza ili obavljanje drugih vanjskotrgovinskih poslova,
9. način uskladjivanja stavova o poslovima iz zajedničkog poslovanja,

10. način ostvarivanja zajedničkog prihoda odnosno zajedničkog dohotka iz zajedničkog poslovanja,
11. osnove i mjerila po kojima se rasporedjuje zajednički prihod odnosno zajednički dohodak, način njegova rasporedjivanja i rokovi u kojima se obračunava zajednički prihod odnosno zajednički dohodak,
12. način rješavanja sporova iz zajedničkog poslovanja,
13. način i uvjeti izmjene samoupravnog sporazuma,
14. način i uvjeti otkazivanja samoupravnog sporazuma,
15. način praćenja i ocjene izvršavanja obaveza utvrdjenih samoupravnim sporazumom i druga pitanja od zajedničkog interesa".

Osim navedenog samoupravnim sporazumom uređuju se i neka druga pitanja i odnosi spomenuti u Zakonu. Za sadržaj samoupravnog sporazuma značajne su i odredbe Zakona o utvrdjivanju i rasporedjivanju ukupnog prihoda i dohotka koje nalažu obavezu da se u ovom samoupravnom sporazumu medju ostalim utvrdi i:

- način utvrdjivanja zajedničkog prihoda,
- osnova za obračunavanje i rasporedjivanje zajedničkog prihoda i
- rokovi za rasporedjivanje zajedničkog prihoda.

Ovakvim zakonskim preciziranjem sadržaja samoupravnog sporazuma o udruživanju rada i sredstava radi zajedničkog poslovanja omogućeno je uspostavljanje ravnopravnih društveno-ekonomskih odnosa izmedju proizvodnih i prometnih organizacija, a isto tako osigurana je i neophodna jedinstvenost i jednoobraznost u uređivanju medjusobnih odnosa proizvodnih i prometnih organizacija u cjelokupnom udruženom radu. Zaključivanje tog samoupravnog sporazuma uvjet je za obavljanje poslova prometa robe i usluga na veliko, poslova izvoza i uvoza robe i odredenih poslova privrednih usluga s inozemstvom za osnovnu prometnu organizaciju koja trajnije posluje s proizvodnom organizacijom.

1.1. Sadržaj samoupravnog sporazuma o osnovama zajedničkog plana

Samoupravnim sporazumom o osnovama zajedničkog plana osnovna prometna i osnovna proizvodna organizacija utvrđuju osobito:

1. vrste i kvalitetu proizvoda odnosno usluga koji su predmet zajedničkog poslovanja,
2. opseg poslova u zajedničkom poslovanju,
3. razvoj kapaciteta proizvodnje i prometa robe odnosno usluga koji su predmet zajedničkog poslovanja,
4. opseg i način osiguravanja sredstava koja se udružuju za ostvarivanje zajednički utvrđenog programa proširenja i modernizacije postojećih kapaciteta i izgradnje novih,
5. promet robe i usluga koji su predmet zajedničkog poslovanja,
6. mjere za unapredjivanje i usavršavanje kvalitete proizvoda odnosno usluga koji su predmet zajedničkog poslovanja, za poboljšavanje njihove kvalitete te za povećanje mogućnosti plasmana proizvoda odnosno usluga na pojedinim tržištima,
7. standarde materijalnih troškova i mjerila za utvrđivanje stopa amortizacije,
8. osnove i mjerila za formiranje cijena,
9. druge opće uvjete prodaje proizvoda odnosno obavljanja usluga u zajedničkom poslovanju".

Pored zaključivanja ovog samoupravnog sporazuma obavezno je i donošenje zajedničkog plana i utvrđivanje mjera za provodjenje tog samoupravnog sporazuma i plana. 1)

1) Ovakvu obavezu nalaže odredba člana 32. Zakona o obaveznom udruživanju rada i sredstava OUR-a koje se bave prometom robe i usluga s proizvodnim OUR-ima, *Sl. list SFRJ*, br. 66/1980, dok je sadržaj SAS-a o osnovama zajedničkog plana preciziran u čl. 33. istog Zakona, što ne znači da se tim sporazumom ne mogu regulirati i druga pitanja od interesa za udružene OUR-e.

U skladu sa samoupravnim sporazumom o osnovama zajedničkog plana prometna i proizvodna organizacija koje zajednički posluju za svaku kalendarsku godinu planom proizvodnje i prometa utvrđuju:

1. opseg proizvoda odnosno usluga koji su predmet zajedničkog poslovanja - za iduću godinu,
2. politiku cijena proizvoda odnosno usluga koji su predmet zajedničkog poslovanja,
3. visinu i način osiguravanja obrtnih sredstava potrebnih za ostvarivanje proizvodnje i prodaje proizvoda odnosno usluga koji su predmet zajedničkog poslovanja,
4. visinu zajedničkog prihoda koji će ostvariti u kalendarskoj godini". 2)

Dakle, prometna i proizvodna organizacija zaključuju samoupravni sporazum o osnovama zajedničkog plana, donose zajednički plan i druge odgovarajuće akte u skladu sa samoupravnim sporazumom, a zajedničkim planom proizvodnje i prometa uređuju za svaku kalendarsku godinu opseg proizvoda, odnosno usluga, koji su predmet zajedničkog poslovanja i utvrđuju druga pitanja i odnose.

Razvijanje zajedničkog planiranja nameće se kao zakonska obaveza, ali i kao potreba zbog međusobne povezanosti osnovnih organizacija u procesu stjecanja dohotka i društvenog karaktera vlasništva nad sredstvima za proizvodnju s kojima radnici rade. Zajedničkim planiranjem treba u danim uvjetima osigurati ostvarivanje najpovoljnijih rezultata u svakoj osnovnoj organizaciji koja sudjeluje u zajedničkom poslovanju, odnosno stječe dohodak udjelom u zajedničkom prihodu.

2. MEĐJUSOBNI ODNOSI U STJECANJU I RASPOREDJIVANJU ZAJEDNIČKOG PRIHODA

Svi međusobni ekonomsko-financijski odnosi u zajedničkom poslovanju moraju, dakle, biti regulirani odredbama samoupravnih sporazuma koje sklapaju sudionici u zajedničkom poslu.

2) Član 28, Zakona o obaveznom udruživanju.,.

U području stjecanja i raspoređivanja zajedničkog prihoda samoupravnim sporazumom o udruživanju rada i sredstava radi zajedničkog poslovanja mora biti uređen:

- način ostvarivanja zajedničkog prihoda te
- osnove i mjerila po kojima se raspoređuje zajednički prihod, način njegova raspoređivanja i rokovi u kojima se obračunava zajednički prihod.

Samoupravnim sporazumom o osnovama zajedničkog plana potrebno je utvrditi:

- standarde materijalnih troškova i mjerila za utvrđivanje stopa amortizacije te
- osnove i mjerila za formiranje cijena.

U nastavku govorit ćemo o stjecanju zajedničkog prihoda, o osnovama i mjerilima po kojima se može raspoređivati zajednički prihod, o osnovama za formiranje cijena kao mjerila za raspoređivanje zajedničkog prihoda, kao i o izvorima podataka i informacija koji su potrebni za utvrđivanje mjerila i neposredno raspoređivanje ostvarenog zajedničkog prihoda.

2.0. Stjecanje zajedničkog prihoda

Zajednički prihod ostvaruje se prodajom proizvoda ili usluga suradnjom proizvodnih i drugih osnovnih organizacija i organizacija udruženog rada koje se bave poslovima prometa robe i usluga, dakle uglavnom u zajedničkom poslovanju proizvodnih i prometnih organizacija udruženog rada. Zajednički prihod može biti rezultat interesnog udruživanja rada i sredstava osnovnih organizacija ili obaveznog udruživanja na osnovi zakona.

Naime, zakon nalaže obavezu udruživanja rada i sredstava radi zajedničkog poslovanja prometnoj organizaciji koja trajnije posluje s proizvodnom organizacijom, ako se prometna organizacija bavi:

1. poslovima izvoza i uvoza robe,
2. poslovima prometa robe na veliko,
3. odredjenim poslovima privrednih usluga s inozemstvom(u što spadaju poslovi međunarodnog otpremništva, međunarodni

prometno-agencijski poslovi, poslovi zastupanja stranih tvrtki, poslovi posredovanja u vanjskotrgovinskom prometu i poslovi posredovanja u turističkom poslovanju s inozemstvom). 3)

Radnici u osnovnim organizacijama koje udružuju rad i sredstva radi zajedničkog poslovanja zajednički ostvaruju dohodak udjelom u zajedničkom prihodu ostvarenom na proizvodima ili uslugama koji su predmet zajedničkog poslovanja. Prema odredbama Zakona o utvrđivanju i raspoređivanju ukupnog prihoda i dohotka pod zajedničkim prihodom razumijeva se prihod ostvaren u novčanom obliku, odnosno naplaćeni prihod.

Zajednički se prihod ostvaruje i raspoređuje preko prolaznog računa one osnovne organizacije preko koje se vrši njegovo ostvarivanje, a to znači u slučaju zajedničkog poslovanja preko prolaznog računa prometne organizacije. 4)

Kad osnovna prometna organizacija, koja je prodala robu, naplati potraživanje i time ostvari zajednički prihod, mora idućeg dana poslije njegovog ostvarenja, odnosno najkasnije u roku od pet dana, izvršiti njegovo privremeno raspoređivanje na sudionike u njegovom stvaranju, i sa svog prolaznog računa doznačiti u korist žiro računa sudionika u zajedničkom prihodu adekvatni dio novčanih sredstava ili predati koji od instrumenata osiguranja plaćanja. Nakon toga smatra se da je prihod naplaćen i svaka osnovna organizacija može to evidentirati kao svoj ukupan prihod ostvaren udjelom u zajedničkom prihodu.

3) Član 12, 13. i 14. Zakona o obaveznom udruživanju rada i sredstava OUR-a koje se bave prometom robe i usluga s proizvodnim OUR-ima, Sl. list SFRJ, br. 66/1980.

4) Naime, prodajom proizvoda ili usluga koji su rezultat zajedničkog rada radnika dviju ili više osnovnih organizacija udruženih u faznoj ili komplementarnoj proizvodnji isto se ostvaruje zajednički prihod za koji se u zakonu upotrebljava termin "prihod od zajedničkog rada", a za ovaj drugi "prihod od zajedničkog poslovanja", čl. 24. Zakona o utvrđivanju i raspoređivanju ukupnog prihoda i dohotka, Službeni list SFRJ, broj 63/1980.

Pored privremenog prometna organizacija mora izvršiti i konačno obračunavanje i rasporedjivanje zajedničkog prihoda u zakonom utvrdjenim rokovima po isteku obračunskog razdoblja.

Prometna organizacija mora zajednički prihod utvrdjivati i rasporedjivati za svaki proizvod svakog pojedinog proizvođača s kojim ima zaključen samoupravni sporazum o udruživanju rada i sredstava radi zajedničkog poslovanja. Ovo predstavlja vrlo veliku teškoću i dosta teško rješiv problem za prometne organizacije, pa i uz automatiziranu obradu podataka. To je i jedan od razloga što je tek manji broj prometnih organizacija do sada otvorio prolazne račune kod SDK i izvršio obračunavanje zajedničkog prihoda na osnovi prikupljenih sredstava na prolaznom računu 5) i što sam proces udruživanja proizvodnih i prometnih organizacija u cilju zajedničkog poslovanja ide dosta sporo una toč zakonskoj obavezi.

2.1. Osnove i mjerila za utvrdjivanje udjela OOUR-a u zajedničkom prihodu

Zajednički se prihod ostvaruje realizacijom zajedničkih proizvoda i usluga na tržištu, a definiran je cijenom koja se na tržištu može postići. Da bi bio ostvaren, zajednički prihod mora biti i naplaćen.

Ostvareni zajednički prihod obračunava prometna organizacija i raspoređuje ga na dio koji pripada proizvodnoj i dio koji pripada prometnoj organizaciji.

Raspoređivanje zajedničkog prihoda vrši se prema osnovama i mjerilima dogovorenim i utvrdjenim u samoupravnom sporazumu. Važeći zakonski propisi ne sadrže detaljnije odredbe o osnovama i mjerilima za utvrdjivanje udjela u zajedničkom prihodu, pa sudionici u zajedničkom poslu moraju sami pronalaziti odgovarajuća rješenja.

5) Prema podacima Službe društvenog knjigovodstva na kraju 1980. godine svega je 3% veletrgovinskih i vanjskotrgovinskih organizacija u zemlji imalo otvorene prolazne račune, a u 1981. godini s naslova udjela u zajedničkom prihodu ostvareno je tek oko 12% ukupnog prihoda osnovnih organizacija.

Mjerila za raspored zajedničkog prihoda mogu biti različita, ali moraju biti takva "da osiguravaju uvjete za povećanje proizvodnosti rada, za racionalnije i efikasnije korištenje društvenih sredstava u radu i poslovanju, te za smanjenje materijalnih i drugih troškova poslovanja osnovnih organizacija koje su sudje lovale u ostvarivanju tog prihoda". 6)

Kao mjerila za rasporedjivanje zajedničkog prihoda najčešće služe cijene - tržišne, interne ili neke dogovorene varijante internih cijena. Pri utvrđivanju cijena u praksi se često polazi od individualno utvrđenih troškova, a to ima negativne učinke na ukupnu uspješnost poslovanja i nepovoljno se odražava na razvoj samoupravnih odnosa u osnovnoj organizaciji te us postavljanje dohodovnih odnosa izmedju proizvodnje i prometa. Pri rasporedjivanju zajedničkog prihoda, odnosno utvrđivanju mjerila za njegovo rasporedjivanje, često se puta ne uzima u obzir veličina zajedničkog prihoda koja je priznata na tržištu, zbog čega dolazi do nesklada izmedju internih i onih cijena koje se na tržištu mogu ostvariti. U stvarnosti tržište bi trebalo imati ulogu korektivnog činioca interno utvrđenih osnova i mjerila. Putem internih cijena kao mjerila za rasporedjivanje zajedničkog prihoda, ponekad se pokušava riješiti neravno pravan položaj pojedinih osnovnih organizacija udruženih u radnu organizaciju ili druge oblike udruživanja, koji rezultira iz prijašnjih odnosa u bivšem poduzeću. Naravno da je takva politika pogrešna i da se može provoditi samo jedno kraće vrijeme, jer takve probleme treba rješavati udruživanjem rada i sredstava i utvrđivanjem udjela u zajedničkom dohotku s osnova minulog rada ili na drugi način.

Kao problem javlja se i to što se pri utvrđivanju cijena zanemaruje trajnije kretanje cijena. Obično se polazi od zatečenih cijena, a one nisu dugoročnija osnova za utvrđivanje udjela u zajedničkom prihodu.

Cijene proizvoda ili usluga, čijom se prodajom i naplatom ostvaruje zajednički prihod, trebaju biti dogovorene u skladu s uvjetima na tržištu, odnosno, kako to navodi Zakon o udruženom

6) Član 69. stav 1. Zakona o udruženom radu.

radu (član 69, st.3) "pri utvrđivanju tih cijena moraju se imati u vidu trajniji odnosi u kretanju cijena na tržištu za iste ili slične proizvode ili usluge", imati u vidu trajnije odnose u kretanju cijena ne znači negiranje tržišnih cijena, već to treba biti usmjereno na eliminiranje trenutnih oscilacija i postizavanje stabilnijih uvjeta privredjivanja. Cijena odražava društvenu valorizaciju rada pojedinih sudionika u zajedničkom poslu, ali se ona na osnovi dugoročnijih zajedničkih interesa putem samoupravnog sporazumijevanja može korigirati, ako to zahtijeva zajednička razvojna politika.

Zakon o udruženom radu pri utvrđivanju cijena kao mjerila za raspored zajedničkog prihoda proglašava tzv. tržišni princip. Pri tome se mora početi od zajedničke kalkulacije cijene koja obuhvaća sve sastavne dijelove ugrađene u zajednički proizvod, odnosno koja obuhvaća sferu proizvodnje i sferu prometa. Znači da cijenu, po kojoj se zajednički proizvod ili usluga prodaje na tržištu, čini zbroj internih cijena svih sudionika u zajedničkom prihodu. Kod ovog su moguće tri situacije: prva, da se kalkulativna i stvarna tržišna cijena podudaraju; druga, da je stvarna tržišna cijena viša od planirane i treća, da je tržišna cijena niža od planirane. Problem se obično javlja samo u trećoj situaciji. Najčešće je samoupravnim sporazumom predviđeno da se u takvom slučaju planirane cijene linearno umanjuju kod svih sudionika u zajedničkom poslu, odnosno da se za pokrivenje eventualnog gubitka pojedine osnovne organizacije aktiviraju sredstva fonda rizika.

Prilikom definiranja mjerila za raspored zajedničkog prihoda u situaciji primjene tržišnih cijena uvijek se nalazimo pred pitanjem koja je to tržišna cijena koju treba primjenjivati u međusobnim odnosima osnovnih organizacija udruženih radi zajedničkog poslovanja. Poštivanje pravila izbora "povoljnijeg kupca", odnosno "povoljnijeg dobavljača", odvlači u stihijnost i potencira inflatorna kretanja, a upravo je svrha zajedništva da se to eliminira. S druge strane, gotovo svaki izlazak na tržište u svrhu kupoprodaje znači i prikrivanje strukture kalkulacije cijene, a to nije u duhu odnosa udruživanja i zajedničkog poslovanja. Dakle, primjena tržišnih cijena kao mjerila za rasporedjivanje zajedničkog prihoda medju osnovnim organizacijama udruženih radi zajedničkog poslovanja pretpostavlja organizacijsko-kadrovsku spremnost, a zahtijeva i rješavanje problema

čestih promjena tekućih tržišnih cijena i problema neravnoteže između zbroja pojedinačnih cijena i tržišne cijene zajedničkog proizvoda ili usluge, čim se pri rješavanju ovih problema uvode neki korektivni elementi, to već znači odstupanje od tržišne cijene i prelazak na neku vrstu "obračunske" cijene.

Veoma su rijetke situacije da se individualne cijene bez korekcija uklapaju u tržišnu cijenu zajedničkog proizvoda, iako je ona unaprijed poznata i sigurna. U pravilu postoji nesklad između ovih cijena, i to na više ili na niže, što utječe na razlike u ekonomskoj situaciji udruženih osnovnih organizacija, a može biti i rezultat ekonomske situacije u pojedinoj osnovnoj organizaciji. U takvim je slučajevima teško pomiriti suprotnosti koje se javljaju u interesnoj sferi svake osnovne organizacije. Određeni načini prevladavanja razlike u cijeni zajedničkog proizvoda mogu izazvati negodovanja i otpore udruživanju, pogotovo ako je ta razlika negativna, i to od strane onih osnovnih organizacija koje posluju u povoljnijoj ekonomskoj situaciji.

Češće su situacije kad tržišna cijena zajedničkog proizvoda nije unaprijed poznata i kad se javlja rizik prodaje. Tada se obično koriste interne cijene koje se formiraju na istim principima kao i tržišne. Principi formiranja internih cijena utvrđuju se u samoupravnom sporazumu. Interna se cijena sastoji od troškova i dogovorene veličine dohotka. Ona može biti bazirana na punim troškovima, odnosno punoj cijeni koštanja, na standardiziranim veličinama troškova ili nekoj kombinaciji troškovnih elemenata.

Polazeći od odredaba Zakona o udruženom radu, cijena kao osnova i mjerilo za utvrđivanje udjela u zajedničkom prihodu

- mora biti takva da bude odraz doprinosa svake osnovne organizacije u stvaranju zajedničkog prihoda,
- da se izvodi iz kretanja na tržištu, ali da polazi od standardiziranih troškova, osobnih dohodaka i akumulacije te uvjeta privredjivanja, odnosno da odražava objektivno uvjetovanu proizvodnost rada i troškove proizvodnje u pojedinim fazama procesa rada,
- da bude stimulan za smanjenje troškova proizvodnje i povećanje proizvodnosti rada i
- da kriteriji za njezino utvrđivanje budu dugoročnijeg karaktera.

Sve ove kvalitete mora sadržavati i interna cijena kojoj se, s obzirom na prisutna društvena kretanja u procesu udruživanja rada i sredstava i povezivanja osnovnih organizacija u procesu društvene reprodukcije, posvećuje sve više pažnje. S tim u vezi u praksi se javljaju razna rješenja i nastoji se odgovoriti na pitanje koji je to dohodak potreban i moguć i koji se troškovi trebaju obuhvatiti internom cijenom.

Nema nikakve sumnje da se u koncipiranju internih cijena mora polaziti od standardiziranih troškova u pojedinoj osnovnoj organizaciji i prethodno dogovoriti stupanj korištenja kapaciteta. Isto je tako potrebno uzimati u obzir i standarde dohodovnih elemenata cijene.

Da bi se u rasporedjivanju zajedničkog prihoda mogao provesti princip da radnici u svakoj osnovnoj organizaciji udruženog rada imaju pravo na udio u zajedničkom prihodu prema doprinosu koji su svojim tekućim i minulim radom dali ostvarivanju tog prihoda odnosno dohotka, potrebno je utvrditi koliki je taj doprinos i od čega zavisi koliki će on biti.

Doprinos svakog pojedinog radnika, pa tako i svake osnovne organizacije, omeđen je nekim prirodnim i tehničkim granicama. Te granice opredjeljuju nivo proizvodnosti rada koji radnici mogu ostvariti. Iz toga slijedi da je radni doprinos radnika uvjetovan određenim materijalnim uvjetima rada u samoj osnovnoj organizaciji, a koje su stvorili svi ranije udruženi radnici, dakle tehničkom opremljenošću rada, ali isto tako i tekućim radom sada udruženih radnika, kao i stupnjem iskorištenja kapaciteta, vremenom potrebnim za izvršenje određenog zadatka, raspoloživim materijalom, potrebnom kvalitetom proizvoda i radom vezanim za pripremu i izvođenje određenog zadatka. Da bi se uklonilo mogućí negativni subjektivni utjecaj pri utvrdjivanju radnog doprinosa radnika, potrebno je uzimati u obzir unaprijed dogovorene i utvrdjene parametre, bilo vrijednosno ili naturalno. Riječ je, dakle, o standardima troškovnih i dohodovnih elemenata cijene kao mjerila za rasporedjivanje rezultata zajedničkog poslovanja. Međutim, u mreži odnosa proizvodnih i prometnih organizacija nije lako ni jednostavno dogovarati standarde utrošaka. Primjenjivati individualne standarde pojedinih osnovnih organizacija ili neke uopće nije standarde (grupacijske, granske ili znanstveno utvrdjene),

pitanja su o kojima valja veoma ozbiljno i temeljito raspraviti prije definiranja u samoupravnom sporazumu. Pored toga, mnogo je teže utvrđivati standarde troškova u prometnoj nego u proizvodnoj djelatnosti jer se u prometnoj djelatnosti pretežno radi o troškovima općeg karaktera koji se odnose na svu robu prodanu u nekom obračunskom razdoblju, a ne samo na prodane zajedničke proizvode.7)

Pri utvrđivanju strukture jedinične cijene zajedničkog proizvoda ili usluge standardi se različito definiraju, pri čemu treba razlikovati direktne od indirektnih troškova, te dogovoriti stupanj korištenja kapaciteta na nivou kojeg se raspoređuju opći troškovi i amortizacija.

Kod materijala za izradu kao direktnog troška standardi utroška se utvrđuju kao planske veličine, a mogu se utvrditi na osnovi znanstvenih metoda, ali i kao višegodišnji prosjek potrošnje u istovrsnim ili srodnim organizacijama istog ili sličnog tehnološkog nivoa proizvodnje. I standardi drugih materijalnih troškova, koji se mogu obuhvatiti po proizvodima direktno, utvrđuju se na isti način. Ostali materijalni i s njima identificirani troškovi obično se utvrđuju empirijski ili kao prosječna veličina ostvarena u prethodnom jednom ili više vremenskih razdoblja. Amortizacija se standardizira samo do nivoa propisanih minimalnih stopa u okviru dogovorenog stupnja korištenja kapaciteta.

Kao elementi dohotka koji ulaze u strukturu jedinične cijene uzimaju se pripadajuće obveze iz dohotka, osobni dohoci, sredstva zajedničke potrošnje i minimalna akumulacija koju čini minimalni iznos sredstava za proširenje materijalne osnovice rada i sredstava rezervi, shodno odredbama društvenog dogovora i samoupravnom sporazumu o raspodjeli dohotka i osobnih dohodaka.

7) Imajući u vidu razne probleme i raznolikost pristupa ovom pitanju zakonodavac je tokom proteklog razdoblja raznim propisima regulirao način utvrđivanja prodajnih cijena proizvoda i usluga u prometu u odnosima udruživanja rada i sredstava, što je pored pozitivnog imalo dosta negativnosti u motiviranju OOUR-a na zajedništvo u poslovanju.

2.2. Izvori podataka i informacija potrebnih za utvrđivanje i rasporedjivanje zajedničkog prihoda

Potrebno je razlikovati dva momenta korištenja određenih podataka i informacija - najprije kod pripremanja i utvrđivanja osnova i mjerila za rasporedjivanje zajedničkog prihoda, a zatim kod neposrednog rasporedjivanja ostvarenog zajedničkog prihoda prema utvrđenim osnovama i mjerilima.

Prilikom utvrđivanja osnova i mjerila za rasporedjivanje zajedničkog prihoda potrebno je imati na raspolaganju određene podatke i informacije koji mogu poslužiti za realno uočavanje ekonomske situacije osnovne organizacije i uočavanje svih elemenata strukture cijena na osnovi kojih će se utvrditi udio pojedine osnovne organizacije u zajedničkom prihodu.

Potrebne podatke uglavnom nalazimo u računovodstvenoj evidenciji svake osnovne organizacije. Računovodstvo, naime, priprema i organizira dokumentaciju i evidenciju o svim ulaganjima u poslovanje i rezultatima ostvarenim u procesu poslovanja organizacije udruženog rada. U računovodstvu se evidentira svaki poslovni događaj uz poštivanje računovodstvenih načela (dokumentiranosti, preglednosti, obuhvatnosti, ispravnosti, ažurnosti, zakonitosti, itd.). Uz poslove evidentiranja poslovnih događaja, koji se provode u okviru knjigovodstva, u računovodstvu se vrše još i predračuni, obračuni, nadzor i analiza, te pripremaju računovodstvene informacije o poslovanju u cjelini ili pojedinim njegovim dijelovima.

Ovakva obuhvatnost računovodstva ukazuje na to da se tu mogu naći gotovo svi potrebni podaci prilikom utvrđivanja osnova i mjerila za rasporedjivanje zajedničkog prihoda. Kod toga su posebno interesantni podaci i informacije o svim vrstama utrošaka prenesenih i novih vrijednosti u procesu poslovanja, o svim elementima ukupnog prihoda i dohotka i njihovu rasporedjivanju, te stanju sredstava i njihovih izvora. Ovo zbog toga da bi se na osnovi dosadašnjih podataka, te novih spoznaja i predvidivih promjena, mogli realno predvidjeti svi elementi strukture cijene i uočiti budući poslovni odnosno financijski rezultat i buduća ekonomska situacija udruženih osnovnih organizacija.

Kod neposrednog rasporedjivanja ostvarenog zajedničkog prihoda na sudionike u njegovu stvaranju prema osnovama i mjerilima utvrdjenim u samoupravnom sporazumu sve potrebno može se naći u računovodstvu. Računovodstveni podaci i informacije o zajedničkom poslovanju i zajedničkom prihodu temeljni su za odlučivanje u ovoj domeni. Neposredan izvor podataka o zajedničkom poslovanju i zajedničkom prihodu predstavlja knjigovodstvena evidencija - podaci evidentirani na kontima glavne knjige i u pomoćnim knjigama, te obračun zajedničkog poslovanja i zajedničkog prihoda.

Ostvarivanje zadataka iz zajedničkog poslovanja evidentira se preko knjigovodstvenih konta posebno namijenjenih praćenju zajedničkih poslova i propisanih kontnim planom za organizacije udruženog rada i Pravilnikom o sadržaju pojedinih konta u kontnom planu.

Prometna organizacija preko koje se realizira zajednički posao i ostvaruje zajednički prihod iskazuje u svom knjigovodstvu podatke o tome na slijedećim skupinama konta:

- 106 - Prolazni račun
- 107 - Prolazni devizni račun
- 194 - Naplaćeni prihodi iz zajedničkog poslovanja
- 240 - Obveze prometnih organizacija za proizvode preuzete od proizvodjačkih i drugih organizacija
- 241 - Pokrivene obveze po zajedničkom prihodu (akreditivom, jamstvom, u prvih 15 dana slijedećeg obračunskog razdoblja)
- 242 - Obveze po rasporedjenom zajedničkom prihodu
- 244 - Obveze za preuzete prodane proizvode (prodane a nenaplaćene)
- 294 - Obračunati prihodi iz zajedničkog poslovanja
- 650 - Proizvodi preuzeti od proizvodjača radi prodaje u Jugoslaviji (u inozemstvu) na skladištu organizacije za promet robe
- 659 - Razlika u cijeni preuzetih proizvoda (i ukalkulirani porez na promet u preuzetim proizvodima)
- 702(3,4) - Raspored zajedničkog prihoda ostvarenog na domaćem tržištu preko OUR-a za promet na veliko (izvozom preko OUR-a za vanjsku trgovinu, po poslovima uvoza, zastupništva i posredovanja),

- 752(3,4) - Zajednički prihod ostvaren na domaćem tržištu preko OUR-a za promet na veliko (izvozom preko OUR-a za vanjsku trgovinu, po poslovima uvoza, zastupništva i posredovanja)
- 763 (7) - Prihodi ostvareni iz zajedničkog prihoda na domaćem tržištu (na stranom tržištu).

Proizvodna organizacija, koja sudjeluje u zajedničkom poslovanju i koja predaje svoje proizvode prometnoj organizaciji radi prodaje, prikazuje to u svom knjigovodstvu na slijedećim skupinama konta:

- 140 - Potraživanja za predane proizvode iz zajedničkog poslovanja
- 141 - Pokrivena potraživanja iz zajedničkog prihoda (akreditivom, jamstvom, plaćena u prvih 15 dana)
- 142 - Potraživanja po rasporedjenom zajedničkom prihodu ostvarenom iz zajedničkog poslovanja
- 194 - Naplaćeni zajednički prihodi od zajedničkog poslovanja
- 294 - Obračunati prihodi iz zajedničkog poslovanja
- 631 - Gotovi proizvodi predani organizaciji za promet robe radi prodaje u zemlji (u inozemstvu)
- 717 - Troškovi za ostvarivanje zajedničkog prihoda
- 763(7) - Prihodi ostvareni iz zajedničkog prihoda na domaćem tržištu (na stranom tržištu).

Na osnovi podataka evidentiranih na navedenim skupinama konta mogu se pripremiti sve informacije potrebne prilikom odlučivanja u sferi zajedničkog poslovanja.

U neposrednom rasporedjivanju ostvarenog zajedničkog prihoda, koje vrši prometna organizacija, utvrđena mjerila za rasporedjivanje primjenjuju se na zajednički prihod prikupljen na prolaznom računu ili putem instrumenata osiguranja plaćanja. O tome prometna organizacija obavezno sastavlja pisani obračun rasporeda zajedničkog prihoda i dostavlja ga proizvodnoj organizaciji, kojoj taj obračun služi kao dokument za evidentiranje potraživanja iz zajedničkog prihoda i praćenje novčanih doznaka, odnosno veličine ukupnog prihoda ostvarenog po osnovi udjela u zajedničkom prihodu.

U poslovima rasporedjivanja zajedničkog prihoda moramo razlikovati privremeni od konačnog obračuna rasporeda. Naime, privremeni je raspored po svojoj suštini raspored za jedan dan, odnosno jako kratko razdoblje u godini, nakon kojeg mogu uslijediti određene promjene, pa se tek konačnim rasporedom utvrđuje točna veličina zajedničkog prihoda i dio koji pripada svakom sudioniku u zajedničkom poslu za razdoblje u kojem se privremeno rasporedjuje dohodak (po periodičnom obračunu ukupnog prihoda i dohotka), odnosno za poslovnu godinu u cjelini.

Po izvršenom konačnom rasporedu zajedničkog prihoda prema utvrđenim mjerilima, a na osnovi računovodstvenih podataka, mora se ispitati primjerenost tih mjerila. Analizom je potrebno utvrditi odstupanja ostvarenih od planiranih, odnosno standardiziranih veličina koje su poslužile kao osnova za utvrđivanje mjerila. Treba utvrditi i uzroke odstupanja (subjektivne, objektivne, unutarnje, vanjske, itd) i predložiti mjere za uklanjanje uočenih negativnosti, odnosno potenciranje pozitivnih momenta.

Na osnovi rezultata analize samoupravni organi će moći ocijeniti valjanost dogovorenih osnova i mjerila za rasporedjivanje zajedničkog prihoda ili donijeti odluku o izmjeni tih mjerila, ako se prethodno utvrđena nisu pokazala kao valjana. Samoupravni će organi, razmatrajući ostvareni rezultat iz zajedničkog poslovanja, ujedno moći ocijeniti i opravdanost ulaska u zajedništvo, što je od presudne važnosti za budući zajednički rad i djelovanje u tom pravcu.

L I T E R A T U R A

Amon, Bratinčević, Habek: Vodjenje knjigovodstva i obavještavanje radnika u uvjetima udruživanja rada i sredstava, Narodne novine, Zagreb, 1979.

Baksa mr Marica: Računovodstvene informacije i njihov doprinos utvrđivanju i rasporedjivanju zajedničkog prihoda, NIŠRO, Varaždin, 1980.

Habek dr Mladen: Računovodstvo i računovodstvene informacije u organizaciji udruženog rada, Narodne novine, Zagreb, 1980.

Uredba o kontnom planu i bilancama za organizacije udruženog rada, Službeni list SFRJ, broj 2/1981. i 12/1981.

Zakon o obaveznem udruživanju rača i sredstava organizacija udruženog rada koje se bave prometom robe i usluga s proizvodnim organizacijama udruženog rada, Službeni list SFRJ, br. 66/1980.

Zakon o utvrđivanju i rasporedjivanju ukupnog prihoda i dohotka, Službeni list SFRJ, br. 63/1980.

Zakon o udruženom radu, Službeni list SFRJ, broj 53/1976. i 8/1978.

Primljeno: 1982-06-27

Baksa M. Die Beziehungen zwischen den Produktions- und Verkehrsorganisationen assoziierter Arbeit bei dem Zufluss und der Verteilung des Gesamteinkommens

ZUSAMMENFASSUNG

Durch den Verkauf der Erzeugnisse und Dienstleistungen, die der Gegenstand der Mitarbeit zwischen den Produktions- und Verkehrsorganisationen sind, wird das Gesamteinkommen geschaffen. Das Gesamteinkommen wird an diejenigen, die es geschaffen haben, verteilt nach den Maßstäben, die in dem Selbstverwaltungsabkommen über die Vereinigung der Arbeit und Arbeitsmittel bestimmt sind. Als Maßstab für die Verteilung des Gesamteinkommens gelten zumeist die Marktpreise. Bei der Bestimmung dieser Preise muss man von den Standardelementen des Aufwandes an Material and Arbeit ausgehen. Für die Bestimmung der Grundlagen und Maßstäbe für die Verteilung des Gesamteinkommens und für unmittelbare Anwendung dieser Maßstäbe sind bestimmte Angaben und Informationen notwendig. Das kann man alles im Rechnungswesen und besonders in der buchhalterischen Evidenz jeder Grundorganisation vorfinden.